

## ФОРМУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ АПЛІКАТУРНОГО МИСЛЕННЯ ГІТАРИСТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ-ВИКОНАВЦІВ

Коваленко Анатолій Сергійович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри інструментального виконавства

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID ID: 0000-0003-3511-1301

*Стаття присвячена аналізу методології, яка допоможе гітаристам сформуванню аплікатурного мислення у процесі професійної підготовки інструменталістів-виконавців. З'ясовано, що варіативність гітарної аплікатури є дієвим інструментом для реалізації художніх завдань музичного твору, врахування індивідуальних можливостей виконавця та досягнення зручності під час гри на музичному інструменті. Визначено, що формуючи аплікатурне мислення гітаристів варто оволодіти базовими аплікатурними принципами. Для цього важливо оцінити роль під час гри на музичному інструменті правої та лівої руки та кожного пальця зокрема. Виявлено, що п'ятипальцева аплікатура як закономірний етап розвитку техніки гри повинна не перекреслювати, а доповнювати прийоми гри, які раніше затвердилися в чотирипальцевій аплікатурі, і тим самим збагатили виконавську техніку гітариста новими можливостями. Доведено, що суттєвою проблемою у застосуванні аплікатури правої руки виконавців-початківців можна вважати випадковий дубляж одного із пальців.*

*Прослідковано, що формування та удосконалення аплікатурного мислення гітаристів слід розглядати у контексті комплексного процесу професійної підготовки інструменталістів-виконавців. Зокрема, важливо мислити не просто пальцями, а чути внутрішнім слухом майбутнє виконання. Встановлено, що одною з головних умов майстерного виконання на музичному інструменті є застосування раціональної аплікатури, тому аплікатурна дисципліна – один із найважливіших принципів, якому потрібно навчити ще на початковому етапі гри на інструменті. Таким чином, на сучасному етапі розвитку виконавської майстерності формувати аплікатурне мислення гітаристів потрібно якомога раніше.*

**Ключові слова:** гітарне мистецтво, музичне мистецтво, виконавська майстерність музиканта, аплікатурне мислення гітариста, професійна підготовка інструменталіста-виконавця.

### ***Kovalenko Anatolii. Formation and improvement of fingering thinking in guitarists during the professional training of performing instrumentalists***

*The article is dedicated to the analysis of methodologies that will help guitarists develop fingering thinking during the professional training of performing instrumentalists. It has been clarified that the variability of guitar fingering is an effective tool for realizing the artistic tasks of a musical piece, taking into account the individual capabilities of the performer and achieving comfort when playing a musical instrument. It has been determined that to form the fingering thinking of guitarists, it is essential to master the basic fingering principles. For this, it is important to assess the role of both the right and left hands, as well as each finger, during the performance on the musical instrument. It has been revealed that five-fingered fingering, as a regular stage in the development of playing technique, should not negate but rather complement and develop the techniques established in four-fingered fingering, thereby enriching the guitarist's performing technique with new possibilities. It has been proven that a significant problem in the application of the right-hand fingering for beginner performers can be considered the accidental duplication of any of the fingers.*

*It has been traced that the formation and improvement of fingering thinking in guitarists should be viewed in the context of the comprehensive process of professional training for performing instrumentalists. In particular, it is important to think not just with the fingers but also to hear the future performance with the inner ear. It has been established that one of the main conditions for masterful performance on a musical instrument is the application of rational fingering; therefore, fingering discipline is one of the most important principles that should be taught from the very beginning of instrumental training.*

**Key words:** guitar art, musical art, performance mastery of a musician, fingering thinking of a guitarist, professional training of a performing instrumentalist.

**Вступ.** Варіативність гітарної аплікатури є дієвим інструментом для реалізації художніх завдань музичного твору, врахування індивідуальних можливостей виконавця та досягнення зручності під час гри на музичному інструменті. Аплікатурне та позиційне мислення гітаристів змінювалося упродовж століть залежно від будови музичного інструменту, композиторського підходу до фактури музичних творів, епохи тощо. У творах М. Джуліані (1781–1829) та Ф. Сора (1778–1839) відмічаємо активне використання першої позиції, відкритих струн, тоді як у А. Барріоса (1885–1944) та Е. Вілла-Лобоса (1887–1959) – спостерігаємо позиційне мис-

лення та гру на закритих струнах. На сучасному етапі розвитку гітарного виконавства музиканту необхідно успішно долати технічні труднощі творів різних стилів та епох. Одна з них – це підбір раціональної аплікатури з урахуванням особливостей музичної мови твору, анатомічних можливостей інструменталіста та зручності виконання. На це й спрямоване наше дослідження – формування та удосконалення аплікатурного мислення гітаристів у процесі професійної підготовки інструменталістів-виконавців.

**Матеріали та методи.** Аналіз сучасних публікацій дозволяє констатувати, що проблеми гітарного вико-

навства знаходяться у полі зору вітчизняних та зарубіжних дослідників. Проте відсутність необхідного методичного супроводу на всіх етапах здобуття гітаристами музичної освіти (у закладах початкової, фахової передвищої та вищої мистецької освіти) не дає змоги здобувачам володіти системними теоретичними й практичними знаннями. До питання виконавської майстерності та аплікатурного мислення зверталися такі дослідники як З. Буркацький, В. Грищенко, В. Доценко, В. Козлін, А. Мартем'янова, О. Матвєєва, М. Михайленко, В. Олійник, А. Попович, В. Сологуб, М. Трянов, М. Тущенко, І. Яценко та інші. Проте проблема формування та удосконалення аплікатурного мислення гітаристів у процесі професійної підготовки інструменталістів-виконавців досліджена недостатньо.

У статті використано теоретичні й емпіричні методи дослідження. Аналіз мистецтвознавчої, історичної та педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, вивчення досвіду роботи видатних викладачів, методів, прийомів розвитку виконавської майстерності, що застосовуються різними інструменталістами.

**Результати.** Формуючи аплікатурне мислення гітаристів варто оволодіти базовими аплікатурними принципами. Для цього важливо оцінити роль під час гри на музичному інструменті правої та лівої руки та кожного пальця зокрема. Пальці правої руки позначають буквами іспанської мови, які походять від їх назв: великий палець «р» (pulgar), вказівний «і» (indice), середній «м» (medio), безіменний «а» (anular), мізинець «е» (extremo). Варто зазначити, що мізинець «е» використовується вкрай рідко, тому його функціональність розглянемо окремо. Цінним є порівнянням функцій чотирьох пальців правої руки («р-і-м-а») з ієрархією сильних та слабких долей у чотиридольному розмірі: перша доля – сильна, друга – слабка, третя – відносно сильна, четверта – відносно слабка (1-3-2-4). Аналогічно можна окреслити силу пальців: великий – сильний, вказівний – слабкий, середній – відносно сильний, безіменний – відносно слабкий («р-м-і-а»).

Великий палець правої руки найчастіше грає баси, може брати участь у виконанні пасажів (добре підкреслює сильні доли). Середній палець гарно озвучує мелодію, акценти. Вказівний та безіменний пальці заповнюють слабкі доли. Класичне використання чотирьох пальців правої руки помітно під час гри гітарного тремоло (Рис. 1).

Для гри гамоподібних пасажів традиційно використовується формула «m-i» та «m-a». Ця комбінація пальців найкраще підходить для виконання гам аплікатурою А. Сеговії. У другій половині ХХ століття набу-

ває популярності аплікатура трьох пальців «a-m-i». Для виконання цієї формули варто переглянути аплікатуру лівої руки.

Щодо використання мізинця та п'ятипальцевої аплікатури цінною є думка В. Грищенко та В. Козліна: «у ряді творів при застосуванні мізинця у фрагментах технічні труднощі відпадуть самі собою. Але при об'єктивному аналізі літератури для гітари не можна не дійти висновку, що не завжди застосування мізинця викликане необхідністю. П'ятипальцева аплікатура як закономірний етап розвитку техніки гри повинна не перекреслювати, а доповнювати й розвивати прийоми гри, які раніше затвердилися в чотирипальцевій аплікатурі, і тим самим збагатили виконавську техніку гітариста новими можливостями» [2, с. 243].

Суттєвою проблемою у застосуванні аплікатури правої руки виконавців-початківців можна вважати випадковий дубляж якогось із пальців. Наприклад: заплановано – «m-i-m-i», виконано – «m-i-i-m». Ця розповсюджена помилка серед початківців обумовлена відсутністю навички аплікатурного мислення та неуважністю при розборі та вивченні музичного твору. Використання одного пальця правої руки може бути обумовлене задумом композитора (Рис. 2).

У деяких творах для збереження тембрової палітри доцільно використовувати один палець правої руки. Таке аплікатурне рішення дозволить виконавцю краще сфокусуватися на голосоведенні мелодії у гомофонно-гармонічній фактурі та допоможе у звуковеденні поліфонічної музики (Рис. 3).

Цінною є думка М. Троянова у контексті розвитку аплікатурного мислення при виконанні поліфонічних творів: «самостійну роботу студента над будь-яким твором поліфонічного складу можна розбити на етапи: ознайомлення з твором; аналіз форми; робота з нотним текстом, розбір тексту; робота над аплікатурою; робота над формою; ознайомлення з аудіо та відеоматеріалами; підготовка до концертного виступу» [8, с. 11]. Розглянемо етап роботи над аплікатурою: «вибір аплікатури, яка відповідає обом вищезгаданим вимогам: раціональності (зручності виконання) і голосоведенню. Знаходження балансу між ними є важким, але цікавим завданням, яке потребує від студента не лише працездатності, а і фантазії» [8, с. 11].

Формування та удосконалення аплікатурного мислення гітаристів слід розглядати у контексті комплексного процесу професійної підготовки інструменталістів-виконавців. Зокрема важливо мислити не просто пальцями, а чути внутрішнім слухом майбутнє виконання. На думку В. Доценка «важливо з перших



Рис. 1. Гітарне тремоло

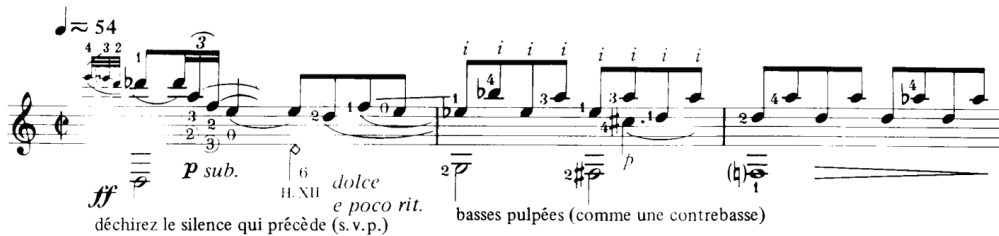


Рис. 2. Р. Дієнс Лібра сонатина 2 ч.



Рис. 3. Й. Бах Гавот № 2 мі мажор

же кроків виховувати вміння пов'язати нотні знаки зі слуховими уявленнями на гітарі – це зробить нотний запис живим, таким, що звучить. Під час читання необхідно, щоб студент схоплював осмислені музичні комплекси: «горизонтальні» – мелодичні побудови, спочатку найкоротші, а потім все більш подовжені; «вертикальні» – також спочатку найпростіші співзвуччя, а потім все складніші акорди» [3, с. 41]. У цьому контексті цінним є педагогічний прийом: «спільний розбір на уроці складних уривків із гітарних творів. Призначення спільного розбору – спрямувати подальшу самостійну роботу студента, що поступово розвиває навички розбору нотного тексту. Проте неприпустимо розбирати на уроці гітарний твір повністю» [4, с. 88].

Проаналізуємо апікатурні принципи та функціонування лівої руки гітариста. Пальці лівої руки позначаються у нотах цифрами: вказівний – 1, середній – 2, безіменний – 3, мізинець – 4. М. Михайленко зазначає, що «апікатура займає одне із центральних місць у роботі на твором. Вибір найбільш зручних для виконання пальців тісно пов'язаний з фразуванням, штрихами, регістром, а також фактурою музичного матеріалу». [5, с. 175]. Дослідник пропонує використовувати поняття «лінійної» (для кантилени) та «педальної» (для пасажів у помірних та швидких темпах) апікатури. Важливо додати, що гітарна апікатура має прописуватися виконавцем або викладачем у зворотному порядку: справа – наліво. Таким чином, можна уникнути помилок в апікатурі. Також важливо перевіряти апікатуру швидких творів у виконавському темпі.

Одна із проблем функціонування лівої руки є недостатня розтягнутість пальців, або обмежені анатомічні можливості у деяких виконавців. На допомогу може прийти використання великого пальця лівої руки. За віолончельним принципом, який називається ставка, можна використовувати великий палець ставлячи його боком поруч з іншими пальцями. Наприклад у 28 такті

твору А. Барріос Choro de Saudade бас мі бемоль, який в нотах виписаний 1 (вказівним) пальцем, можна зіграти великим (Рис. 4).

Апікатурне мислення розвивається у контексті формування виконавської майстерності гітариста. В. Сологуб підкреслює, що «проблема полягає в існуванні розриву між теорією та практикою, механізації гітарного виконавського мистецтва, а також відсутності необхідного методичного супроводу. Цей досвід змушує замислитися про трансформацію традиційних методів виховання гітарної майстерності» [7, с. 97].

Про загрозу неправильної апікатури доречно зазначив З. Буркацький: «досягненню ідеального легато на кларнеті заважають шуми, що виникають від ударів пальців по клапанам механізму і по звуковим отворах при переході від звуку до звуку при зміні апікатури» [1, с. 251]. У контексті гітарного виконавства зайві призвуки також можуть бути від нераціональної апікатури. Зокрема апікатурну формулу «р-і», яка часто використовується для виконання люгнєвої музики, рекомендуємо замінити на – «р-т». Це дозволить зменшити або прибрати призвуки при грі на басових струнах з обмоткою. Для правильного функціонування лівої руки виконавець також має враховувати особливості будови басових струн (наявність обмотки) і контролювати процес зміни позиції для уникнення призвуків.

У процесі професійної підготовки інструменталістів-виконавців важливо одразу пояснити здобувачу апікатурні принципи та мотивувати його до їх дотримання. Як зазначають В. Олійник та А. Попович «учень лише тоді буде дотримуватися апікатурної дисципліни, коли усвідомить необхідні для цього правила і принципи. Це в однаковій мірі відноситься і до розвитку самостійного апікатурного мислення. Тому важливо не лише виховувати уважне відношення учня до проставленої в нотах апікатури (тобто її дотримання), але і домага-



Рис. 4. А. Барріос Choro de Saudade (26-29 такти)

тися того, щоб він знав і розумів, чому застосована саме така аплікатура, а не будь-яка інша» [6, с. 320].

Чим раніше гітарист усвідомить принципи оптимальних аплікатурних рішень, тим легше й цікавіше буде відбуватися його професійне зростання. На думку М. Туценка: «одною з головних умов майстерного виконання на музичному інструменті є застосування раціональної аплікатури, тому аплікатурна дисципліна – один з найважливіших принципів, якому потрібно навчити ще на початковому етапі навчання гри на інструменті» [9, с. 342].

І. Яценко запропонувала алгоритм раціонального підбору аплікатури: вивчити аплікатурні рекомендації, які надає автор або редактор; при першому перегляді музичної фактури виявити найбільш складні технічні уривки; у пасажах максимально дотримуватися принципу позиційності, на опорні акцентовані звуки підбирати пальці з більшою автономією рухів, у схожих мелодичних фігурах зберігати єдиний аплікатурний стиль; раціональність аплікатурного варіанта переві-

рити в швидкому темпі [10, с. 84]. Цей алгоритм дослідниця запропонувала у контексті баянного виконавства, проте він цілком підходить і для гітаристів.

**Висновки.** Резюмуючи вивчення досвіду роботи видатних викладачів, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку виконавської майстерності формувати аплікатурне мислення гітаристів потрібно якомога раніше. Це суттєво полегшить процес розбору музичних творів, удосконалить навичку читання нот з аркушу та підвищить загальний професійний рівень виконавця. Використання експериментальних аплікатурних рішень (використання великого пальця лівої руки та мізинця правої) дозволить розширити виконавські можливості інструменталіста. Особливе місце аплікатурне мислення займає при вивченні творів поліфонічного складу. Найголовніше завдання, яке стоїть перед виконавцем, – це знаходження балансу між раціональністю (зручність виконання) і правильним голосоведенням. Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні принципів аплікатурного мислення гітарних композиторів різних епох.

#### Література:

1. Буркацький З. П. Аплікатура як засіб формування виконавської майстерності кларнетиста. *Музичне мистецтво і культура*. 2023. Вип. 37. С. 243–254.
2. Грищенко В. І., Козлін В. Й. П'ятипальцева аплікатура як закономірний етап розвитку техніки гри на гітарі. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Київ : Міленіум. 2007. Вип. XIX. С. 242–248.
3. Доценко В. І. Методика підготовки гітариста-виконавця : навч. посіб. Харків : СПДФО Мосякін В. М., 2005. 164 с.
4. Матвєєва О. О., Мартем'янова А. В. Формування професійної компетентності випускників факультетів мистецтв університетів засобами гітарного мистецтва. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Сер. : Педагогічні науки*. Херсон : ХДУ, 2017. Вип. LXXVII, т. 2. С. 95–99.
5. Михайленко М. П. Методика викладання гри на шестиструнній гітарі. Київ: Книга, 2003. 248 с.
6. Олійник В. Ф., Попович А. В. Аплікатурна дисципліна та аплікатурне мислення – важливі чинники впливу на вдосконалення технічної майстерності баяніста. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр.* 2013. Вип. 13. С. 319–324.
7. Сологуб В. Д. Виховання майстерності гри на гітарі: музично-естетичний контекст. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 167. С. 95–98.
8. Тряннов М. А. «Спецінструмент» (гітара) : методичні рекомендації для самостійної роботи студентів над творами поліфонічного складу. Харків : ХДАК, 2023. 23 с.
9. Тущенко М. М. Розвиток виконавської майстерності студентів-гітаристів у процесі навчання в закладах вищої освіти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 339–343
10. Яценко І. А. Основні принципи раціонального підбору аплікатури на баяні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство*. 2011. № 1. С. 81–85.

#### References:

1. Burkatskyi, Z. P. (2023). Aplikatura yak zasib formuvannia vykonavskoi maisternosti klarnetysta [Fingering as a means of forming a clarinetist's performance mastery]. *Muzychne mystetstvo i kultura – Musical Art and Culture*, 37, 243–254. [in Ukrainian]
2. Hryshchenko, V. I., & Kozlin, V. Y. (2007). Piatypaltseva aplikatura yak zakonimirnyi etap rozvytku tekhniky hry na hitari [Five-fingered fingering as a regular stage in the development of guitar playing technique]. *Aktualni problemy istorii*,

teorii ta praktyky khudozhnoi kultury – Actual Problems of History, Theory, and Practice of Artistic Culture, 19, 242–248. Kyiv: Millennium. [in Ukrainian]

3. Dotsenko, V. I. (2005). *Metodyka pidhotovky hitarysta-vykonavtsia* [Methodology for training a guitarist-performer]. Kharkiv: SPDFO Mosiakin V. M. [in Ukrainian]

4. Matvieieva, O. O., & Martemianova, A. V. (2017). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti vypusknikov fakul'tetiv mystetstv universytetiv zasobamy hitarnoho mystetstva* [Formation of professional competence of graduates of art faculties of universities through guitar art]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pedagogichni nauky – Collection of Scientific Papers of Kherson State University. Series: Pedagogical Sciences*, 77(2), 95–99. Kherson: KhDU. [in Ukrainian]

5. Mykhailenko, M. P. (2003). *Metodyka vykladannia hry na shestystrunnij hitari* [Methodology of teaching six-string guitar playing]. Kyiv: Knyha. [in Ukrainian]

6. Oliinyk, V. F., & Popovych, A. V. (2013). *Aplikaturna dystsyplina ta aplikaturne myslennia – vazhlyvi chynnyky vplyvu na vdoskonalennia tekhnichnoi maisternosti bayanista* [Fingering discipline and fingering thinking as important factors influencing the improvement of a bayanist's technical mastery]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka – Pedagogical Education: Theory and Practice*, 13, 319–324. [in Ukrainian]

7. Sologub, V. D. (2018). *Vykhovannia maisternosti hry na hitari: muzychno-estetychnyi kontekst* [Cultivation of guitar playing mastery: a musical-aesthetic context]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky – Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences*, 167, 95–98. [in Ukrainian]

8. Trianov, M. A. (2023). "Spetsinstrument" (hitara): metodychni rekomendatsii dlia samostiinoi roboty studentiv nad tvoramy polifonichnoho skladu ["Special Instrument" (guitar): methodological recommendations for students' independent work on polyphonic works]. Kharkiv: KhDAK. [in Ukrainian]

9. Tushchenko, M. M. (2024). *Rozvytok vykonavskoi maisternosti studentiv-hitarystiv u protsesi navchannia v zakladakh vyshchoi osvity* [Development of the performing mastery of student guitarists in the process of studying at higher educational institutions]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Cultural and Art Leadership*, 1, 339–343. [in Ukrainian]

10. Yashchenko, I. A. (2011). *Osnovni pryntsypy ratsionalnoho pidboru aplikatury na bayani* [Basic principles of rational selection of fingering on the bayan]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Mystetstvoznavstvo – Scientific Notes of the Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: Art Studies*, 1, 81–85. [in Ukrainian]